

Джоан Уалах Скот на роден език

Екатерина Григорова

Резюме:

Предложеният текст има за цел да представи и коментира идеите на утвърдената изследователка на феминизма Джоан Уалах Скот от текстовете ѝ, които познаваме на български език. В проследяването на важните акценти и отчитането на пресечни точки между вътрешната критика в теоретизациите на феминизма през концептите на опита, рода и идентичността, и социалния ангажимент към политическия дискурс за жените и половете, се оглеждат ходовете на Скот за прилагането на един синкретичен, и затова по-мошен теоретичен подход, който да съумее да преобрази не просто историята на феминизма, а въз основа на онова, което е посочимо като недостатък от опита на феминистките исторички – да предоговори парадигмите на историческото мислене изобщо.

Академичната дисциплина, всъщност повече от една дисциплини, обединени около историята на жените и половете в България, все още възбужда „невинно“ – само с факта на съществуването си – понятието за маргинализация там, където собствените граници на дадено научно поле са застрашени от подвижността на опита, включително и в самата мотивация на феминисткия самоанализ. Споменаването на феминизма с неизбежно прилежащите му смислови производни, функциониращи като пробни сигнали за съществуването на едно хетероклитно научно поле, винаги е обозначавало нещо далеч „по-скромно“ от предполагаемото историческо (научно) любопитство: формална реакция, която служи за разсейване на чистото отграничение, както и за отчитане на равносметката, че поддържането на личен неутралитет не е без връзка с обезпечаването на професионалния успех.

Ала множеството „извънкласни“ разговори от моя опит са говорели, все пак, ако не за друго, то поне за реалистичната възможност за пресечна точка, за срещата на умонагласи със сякаш по-изразена историческа чувствителност. Проблемът се състои в това, че в действителната среда, способна да произведе дискурса за различието, тази чувствителност служи сякаш единствено, за да регистрира изкривения отзвук на феминистката проблематика в принципно диалогизиращи с нея дисциплини, а също и положението на демотивация в условията на продължителна университетска криза. На фона на утежняващи обстоятелства като липсата на студенти и заплахата от закриване на програми, светските разговаряния за феминизма разкриват актуалността на една двойно обоснована коректност – хомосоциална и/или към конкретните административни структури (което не изключва, а обратното – подчертава хомосоциалната привързаност в психологическата ѝ връзка с авторитета).

Но ако тук става дума за бегло отчитане на ежедневни впечатления, губещи трайността на значението си в устността, далече по-сериозен и приобщаващ изглежда отзвукът, основан на задълбоченото познаване на практиките в теоретизирането на феминисткия опит. Предизвикателството е отправено от Джоан Скот, утвърдената изследователка от Принстънския институт за академични изследвания, а действителното значение на споменатия отзвук може да се проследи в целенасоченото

усилие от страна както на феминистки исторички, така и на литераторки на български език да бъдат представени някои от основополагащите ѝ разработки.

Настоящият опит си поставя задачата да открие и коментира най-ярките и устойчиви послания на Джоан Скот от текстовете ѝ, които познаваме на български език.

Първата цялостна книга, издадена у нас от издателство СЕМА РИШ през 2005 г. в превод на Надежда Александрова и Красимира Даскалова, е сборникът с подбрани статии *Ехо-фантазия: историята и конструирането на идентичността*. Книгата излиза под редакцията на Миглена Николчина, съставителка е Надежда Александрова. Трябва да се спомене, че едно от есетета в книгата - „Феминистки отгласи“, преведено от Красимира Даскалова, е публикувано още през 2003 г. в сп. Исторически преглед, № 2, 150-174 – факт, който отправя не само към хронологията на научната рецепция на Джоан Скот в България, но и към вникването в по-сложния въпрос за проследимостта на взаимодействията между идеите.

На пръв поглед въпросите, които занимават Скот в тази книга, са критика на феминизма отвътре, от собствената среда на феминистката мотивация и изследователски подходи. В същото време, обаче, както посочва М. Николчина в своя предговор към сборника „тази критика е съзнателно превърната в подстъп за критика на други очевидности, които не са непременно сводими до концептуалния инструментариум на феминисткото писане: „идентичност“, „опит“, „история“.

Отвързването на тези три понятия от символното им значение за дискурсите на феминизма става чрез потапянето в трезвия анализ на Джоан Скот, за която както идентичността, така и опитът са дефинирани от историята, чието развитие, както и концептите, продуцирани от него, подлежат на непрекъсната критика и преговаряне¹.

Но онова, което го прави оправдан и всъщност успешен, съдейки по широкото международно признание на Джоан Скот, е ограничението на винаги конкретния контекст: нейните изводи добиват своето наднационално значение от мащабното познание на специфичното и локалното. Силата на Скот е в твърдостта на линията, която привлича социалния и политически дискурс в гравитационното поле на идентичността и различието. Какъвто и да е въпросът, който анализира, тя винаги търси

---

¹ В статията „Писането на историята като критика“, публикувана на български език в сп. Социологически проблеми, 2010, № 1-2, Скот защитава тезата, че противно на обявения от новата консервативна дисциплинарност край на постструктуралистката теория, тя е не само релативна, но и необходима на времето, на което принадлежи, защото дава възможност за една адекватна философия на настоящето, чиято връзка с историята се осъществява през медиаторската роля на критиката като поставяща под въпрос „предположенията за необходими връзки между минало и настояще (които биха могли да бъдат просто проекции в миналото, илюзия за континуитет), наблягайки вместо това върху прекъснатостта“. Скот твърди, че още за Маркс историята е „една от възможните форми на критика“, преди марксизмът сам да се е превърнал в ортодоксия. Въпреки едрите различия помежду им, неговият апел към „безмилостна критика на всичко съществуващо“ резонира донякъде с настояването на Адорно и Дерида върху връзката между критиката и същността на демокрацията – това, че съществуването на последната е предпоставено от критиката – от „съпротивата към обичайните практики и тяхното оправдание (Адорно) и от продуцирането на възможност за такова философстване, което непрестанно да я „деконструира“ (Дерида). По този начин се потвърждава и възприетата от Скот теза, че критиката не цели да елиминира, а да постига разбиране за пропуските и по този начин да подобрява самонасочването на процесите; критиката, следователно, е отворена към бъдещето, което не подлежи на префигуриране и е освободено от вноса на предписани съдържания.

причините, поради които ключови понятия като тези на рода, опита, идентичността – често остават неадекватни на „феминисткия ангажимент към промяна“, като предпоставят изводи, генерирани от „консервативната дисциплинарност“.

Цитираните моменти са от първата глава в сборника *Ехо-фантазия* „Род: една полезна категория за исторически анализ“ – текст, който с право е определян за едно от най-влиятелните есета за рода/пола.

Ще разгледам по-подробно този текст, защото той представлява деструкция на „първоначалото“ – на самата мотивация в теоретизирането на феминисткия опит като базиран на половото различие. В него е разгърнат най-широко и същевременно подробно моделът или дори антимоделът (доколкото анализът ѝ винаги посочва мисленото за очевидно, за да го постави под въпрос, улавяйки променливия характер на парадигмите), с който се дестабилизира константните запаси от предвидими интерпретации на множество „аналитични“ категории.

Епитетът „исторически“ в заглавиято на тази глава не е случайно. Нека припомним, че Джоан Скот защитава докторска теза по история в университета в Уискънсин, Мадисън. Нейното име се свързва с приноси в социалната история на Франция, а заслугите ѝ в историята и критиката на феминизма, мислена и като реификация на историята на половете, са проследими в прочита на обширната ѝ научна библиография.

Не случайно е и това, че есето ѝ за рода представлява първата глава от сборника, доколкото категорията „род“ е иманентна на феминисткия дискурс. „Род“ е понятие, в което се пресичат и оглеждат биологическото различие, обозначавано от „пола“ (през смесването с граматическия род *gender/genre* още на речниково ниво в английски и френски) и социалната конструираност на половете разграничения.

Освен че разкрива социалния аспект на тези разграничения, противопоставяйки се така на биологическия детерминизъм, в най-актуалната си употреба категорията „род“ съдържа в себе си идеята за съотнесеност (женският опит не е без връзка с този за мъжете, и обратно) и бележи самото развитие на феминизма.

Според Скот понятието „джендър“ измества производните на „жена“ не само за да обозначи тази съотнесеност, но и сякаш да застрахова институционалното поле, на което принадлежи и с което започва да се тавтологизира (обяснението на различието през историята на патриархата и мъжката доминация води до това от втората феминистка вълна насам понятието джендър да се употребява като синоним ако не просто на „жени“, то поне на различие) от обичайното недоверие и критики.

Основният проблем в теоретизациите на „рода“ Скот вижда в непреодолимия и всъщност предвидим хоризонт на познатите научни парадигми: дори да е постигната аналитичност, резултатите не могат да са различни от очакванията, заложили в тях. В този смисъл пробивът в наивното или стратегическо опростителство, до което води традицията на универсалните категории, с които боравят конвенционалните обществени науки, при Скот уцелва мястото, откъдето то идва: съзнанието на историка като решаващо за разбирането и (транс)формарането на социалния опит. Деконструирането на тези парадигми зависи преди всичко от решимостта да се преосмисли изцяло историческият опит. Този опит е перформативен, доколкото е

сводим до езика, с който си служи. Така усилията на Скот се удвояват: те са на активно подчинение на „социалния ангажимент“, разбран не предметно като политически активизъм², а по-скоро като иманентен или положен в редовете на феминисткия дискурс.

Използвайки метода на деконструкцията така, както го разбира самият Дерида, и посочвайки слабостите в теоретизациите на рода/пола, тя подлага на последователна критика „изцяло феминисткото усилие, опитващо се да обясни произхода на патриархата“ през сексуалността (Шуламит Файърстоун); като ефект на „отчуждението от средствата за възпроизводство“ (Мери О' Брайън); или по линията на сексуалното предметяване (Катрин Маккинън). Общият недостатък на тази базисна теоретична позиция според Скот е в тавтологията или псевдоаргумента, от който следва, че „изворът на неравностойното отношение между половете се оказва... неравностойното отношение между половете“ (Скот: 2005, 18)

Следователно, обратно на очакваното, разглеждайки явленията без да се търсят причините за тях отвъд едноредовата им (очевидна) свързаност, с този подход на практика се рециклира социалната устойчивост на родовото/половото неравенство.

В първите аспекти на марксисткия феминистки дискурс трудността се е състояла в убягването на понятието род от ангажимента или предпоставената необходимост за материалистическото му обяснение. Родът е разглеждан като функция на икономическия процес, и дори пробивът, който прави Джоан Кели чрез хипотезата, че родовите и социално-икономическите системи си взаимодействат независимо една от друга в общите форми на възпроизводство на мъжко господство, не поставя категорията род в равностойно положение спрямо аналитичната независимост на чисто марксистките понятия. Скритият парадокс, който Скот внушава, но не артикулира в това есе, се явява в това, че родът постига автономност по дефиниция, но не и като аналитична категория. Статутът му продължава да е същият и след тласък в изследванията на сексуалността в резултат на „настояването на Фуко, че сексуалността се произвежда от исторически контексти“: макар да изглежда, че родът е намерил по-благодатна почва, той остава загнезден в „една вече напълно артикулирана теория, която връща анализа на отношенията между половете назад към производствените отношения“.

Подобен дефицит на независима функционалност на категорията род по отношение на историята (като критика) се открива и във феминисткия психоаналитичен подход, който използват както англо-американската школа на обектните отношения (Чодороу, Гилигън), така и френските структуралистски и постструктуралистски анализи, от които феминистките заемат главно ключовата роля на езика (в лаканианството). Общото между англо-американската и френската школи е фокусът към ранното детство като решаващ момент за „изграждането на идентичност у субекта“, но докато последователите на теорията на обектните отношения предметяват идентичността (детето преживява действително), постструктуралистките конципират интерпретирането на рода през езика като система от значения, която трансцендира в речта, която предхожда. Недостатъците на първата от тези теории Скот намира в ограничения набор от елементи, които да оттласнат категорията род от

---

² Вж. интервюто на Красимира Даскалова с Джоан Скот.

сферата на дома и семейството и така да го свържат с други обществени, респ. теоретични системи.

Що се отнася до лаканианството, макар да има предимството да проблематизира категориите „мъж“ и „жена“ чрез настояването, че половите различия са базирани не върху същностни характеристики, а представляват непрестанен и непредвидим процес на конструиране на субекта, чиито измерения в съзнателното и несъзнателното могат да се изследват в езика, тази теория на практика реифицира бинарността на мъжкото и женското „като централен факт на рода“. Прицелвайки се върху индивидуалния субект, лаканианството на практика изключва възможността за неговото социално концептуализиране. Мястото на рода като категория в лаканианството е обърнато спрямо онова, което му отрежда марксисткият феминизъм: родът отново се оказва извънположен на собствения си аналитичен (свързващ и независим) потенциал, но вместо от социалното, фокусът тук е иззет от индивидуалното, при което „антагонизмът между половете като неизбежен аспект на придобиването на полова идентичност“ (Сали Александър) отново затвърждава бинарността между мъжко и женско като неизменен и неразчленим факт на „човешката ситуация“³.

Истинската аналитична независимост на категорията „род“ идва по линия на постструктурализма – с подкопаването на вярата в хуманизма и емпиризма на научното знание – когато „феминистките започват да намират не само свой собствен теоретичен глас, но и научни и политически съюзници“.

Самата Скот определя рода като базиран на интегралната връзка между две пропозиции: от една страна родът е „конститутивен елемент на обществените отношения, базирани се на възприетите различия между половете, а от друга – „той е първичен начин за означаване на властови отношения“.

Като конститутивен елемент родът включва четири взаимосвързани елемента/аспекта, които показват как се проявяват родовите отношения, какви са възможните средства и начини, с които се трансферира и чрез които се осъществява въздействието на рода в обществените отношения. Това са:

1. Усвоимите символи в дадена култура (включително през заемки от митологиите), които се откриват в множество техни репрезентации;
2. Нормативните понятия, чрез които тези репрезентации биват интерпретирани и фиксирани от различни правни, религиозни и пр. доктрини под формата на бинарни опозиции, чрез които по неподлежащ на усъмняване начин се налагат значенията на мъж и жена, маскулинно и фемининно;
3. Обществените институции и устройства - областта на политическото;
4. Субективната идентичност (Скот не изключва полезността на теорията на Лакан за осмислянето на родовата идентичност, но настоява за по-исторични подходи, които биха свързали този аспект на родовите отношения с „практиките, социалните организации и исторически специфичните културни репрезентации“);

---

³ Препратката е неизбежно към картината на Рене Магрит от 1933 г.

Най-важното, което можем да кажем за схемата на Джоан Скот, е обвързването ѝ с видовете анализ, фокусиран в посочените аспекти на родовите отношения, чрез който да се проследи „въздействието на рода върху социалните и институционални отношения“ от гледна точка на раса, класа, етничност или който и да е социален процес. Тя уточнява също, че четирите аспекта са свързани, и макар да не работят непременно едновременно, всеки от тях отразява или е отразен в другите.

Чрез втората част на определението на рода (като първично поле, в/чрез което се артикулира властта) става възможна същинската му теоретизация. Скот разграничава тази пропозиция от аспекта, отнасящ се до нормативните елементи в родовите отношения. Проблем тук ми се струва не самата схема, а артикулацията, с която трябва да стане ясна разликата между тях – струва ми се, че още една малка стъпка е била необходима, за да се пренесем в умозаключението, което да потвърди, че при втората пропозиция е налице пряка връзка между властта и рода⁴.

Макар и на „почетно“ отстояние от важното обяснение за разликата, това все пак става ясно с твърдението, че става дума не само за „свидетелство за“ (подобна връзка – б. м.), но и за „свидетелство в полза на“ – тоест за легитимацията като функция на рода.

Есетото завършва с интересни и разнопосочни примери от областта на политиката, с които Джоан Скот доказва, че в рамките дори само на избраната от нея област „легитимиращата функция на рода работи по много начини“. В крайна сметка тя доказва, че „род“ е една наистина полезна и напълно адекватна на историческия анализ категория.

На подобна проверка на обичайните контексти и фреймове⁵, открити за разпознаването на фундационалисткия дискурс, Скот подлага и категориите за опит и идентичност.

Разглеждайки употребите на понятието опит у различни историци, тя стига до важното наблюдение за неговата двойствена по отношение на авторитета функционалност: традиционно опитът гарантира възможността за типологизации на автентичното свидетелство (опитът е своеобразен архетип, опитът предхожда опита), придавайки същото значение на неоспорима „обективност“ от страната на онези, които го артикулират (историците).

И макар изходът към взаимодействието със социалните практики да е направен (Кристин Стансъл), прозрачността остава в рамкирането, при което с идентичността на жените като неоспорим групов опит се обяснява цялата мотивация на феминизма да се определи чрез политическото.

---

⁴ „В този си вид тази част на определението за род би могла да се причисли към нормативната страна на аргументацията ми, но всъщност не е така, защото понятията за власт, макар и да се изграждат върху рода, всъщност не винаги се отнасят пряко до рода.“ (Скот 2005)

⁵ Заемам термина от методиката на чуждоезиковото обучение, в което той служи, за да обозначи „формалното описване на тематичното „устройство на дискурса“, а също и структурата, която организира информацията в паметта в стереотипни „познавателни схеми или рамки за използването на понятия, факти, асоциации“. (Ангелова, Т. Методика на обучението по български език. Съвременни проблеми. София, 2005, 131 – Цит. – В: Ефтимова, А. Анатомия на аргументативните грешки // Български език и литература (София), 2007, бр. 2, с. 3-21.)

Скот се съгласява с Денис Райли, че защитата на женската история не бива да изключва „механизмите, чрез които политиката организира и интерпретира опита – тоест механизмите, които разкиват идентичността като поле на противоречия, като място на разнообразни и конфликтни претенции“.

Онова, за което тя настоява, е друг вид – стратегическа – прозрачност: да не се отменя дискурсивният характер на която и да е категория, в това число на опита. Единствената сигурност за Скот е в отчитането не на континуитета, а на прекъснатостта, на противоречията, смазвани от машината на историческата приемственост. За нея постструктуралистският „лингвистичен обрат“ е нова отправна точка за историзирането на опита чрез привличането на литературата и по-общо на езика като „място на случване на историята“. Въпреки затрудненията, възникващи от дисциплинарните ограничения, свързани с вярата на историците „в пряката връзка между думите и нещата“, подходът на Скот за историзиране на опита цели посредством разтварянето в литературното и без да губи опорните си навици (напр. работата с архивите), феминистката история да се освободи от фундационализма и да отвори „нови възможности за анализ на дискурсивно произведената социална и политическа реалност като сложен, противоречив процес“, в който видът и начинът, по който се историзират (интерпретират) понятията е вече историческо свидетелство за отношението на историка към миналото, сводимо до генеалогията (Фуко) на историческия процес.

Подобно на опита, Скот анализира и категорията за идентичност, изобретявайки термина, положен в началото на заглавието на есето „Ехо-фантазия: Историята и конструирането на идентичността“. Извеждането на подобен термин трябва да се дължи на признанието, че женската идентичност се историзира по-трудно поради традиционното ѝ съотнасяне с биологичното за сметка на социалното, което историчките на феминизма се стремят да компенсират с натрупването на контрааргументи, рискуващи загубата на фокус в конкретиката и убедливостта на отделни контексти. От чисто езикова грешка при опита на един студент да възпроизведе фонетично няколко думи на чужд език, които не разбрал, но чиято относителна фонетична цялост успял да запамети, ехо-фантазия се превръща в интерпретативния инструмент, чрез който Скот продължава „генеалогическия проект на Фуко за критиката намеса в научните дебати за идентичността и писането на историята“. *Ехо-фантазия* фактически е начин да се проследи изобретяването на историческите наративи за идентичността чрез отчитането и анализа на ретроспективните и групови идентификации – на въобразените сценарии, в които корените на миналото служат за сюжети в настоящето. Ехото препраща към повторението, но съдържа и идеята за промяна, а също и за мимикрия, при която повтореното бива изкривено и включено в „нови“ разкази за идентичността посредством фантазията. И тук стигаме до порочния кръг, до положението, което дава основание на Скот да се остави цялата на онова, което откроява непрекъснатият ѝ разрыв с доксата: множеството парадокси⁶.

Става ясно, че за нея самата докса-та представлява парадокс – усещане, чиято най-сполучлива формулировка е познатият ни от Бурдийо „парадокс на доксата“. Ако

---

⁶ Така е озаглавена и книгата ѝ от 1997-а : *Only Paradoxes to Offer: French feminism and the Rights of Man*.

мислим самата повторяемост, базирана на приемствеността – на връзката на историческите наративи с фундамента на познанието като докса, то трябва да приемем, че в самата територия на преносите, които варират като разпознаваеми спрямо тези корени сюжети, е възможно да се инструментализира парадоксализмът, схващан като обратната страна на мисленето, отчитащо резонанса, „кармичната” свързаност на ехото с фантазията. Тази обърната перспектива, която Скот признава за утопична и чийто принос е в съвременния фокус върху прекъсванията – върху разрывите с приемствеността, обозначени от парадокса като нередущируема съпротива към доксата, изхожда от усилието да се замени основата на научното мислене – да се замени тази докса с друга – различна от нея и запълваща се с елементи на парадоксалното. Но скоростта и устойчивата почва, на която се репродуцират подходите на фундаментализма отменят основанията за подобна вяра. Мечтата за нова докса на научната съзидателност е мечта за един различен свят, и в интервюто на Красимира Даскалова Скот реалистично определя същината на приноса на подобна перспектива в алтернативния подход, с който историята на феминизма може да внесе нови перспективи „в доминиращите подходи към историята“:

„Ние все още не сме напълно част от историческото съзнание, както би трябвало/бихме могли, но това може би няма никога напълно да се случи. Въпреки че има цяла нова генерация от историци – мъже и жени – които приемат сериозно работата върху проблематиката на пола. Но феминистите и феминистките винаги ще бъдат критически ангажирани с доминиращите подходи към историята – мисля дори, че това е за предпочитане, отколкото да станем част от мейнстрийма. Именно нашата критическа работа ни прави важни и интересни и тя е, която насочва историята в нови и различни посоки“⁷.

В „Препрочитайки историята на феминизма“ (встъпителната глава от гореспоменатата книга) алтернативният анализ запълва представата на феминизма като комплексна критика, чиито вече специфични задачи се очертават там „където философи и политици въвеждат половото различие като обяснение на границите“ на различни културни и политически стратегии.

Скот разгръща този аналитичен опит, стъпвайки твърдо на френската тема, с която тя хвърля мост между настоящето и миналото, между дискурсите за различието и политическите (зло)употреби на френската демокрация.

Така през 2008 г. в резултат на непрестанно актуализираната тема за отношението на западната (секуларна) демокрация към Исляма, почти едновременно с изданието на английски език (2007) у нас излиза и книгата й *Политики на булото* в превод на Еньо Стоянов, под редакцията отново на Миглена Николчина. От същата година е и текстът, „Свалените забрадки“, публикуван в широкопрофилното електронно списание Литернет, в който Камелия Спасова, вземайки за отправна точка възгледа на Фуко за приемствеността и последващите от контекста на социалния опит промени в хода на философското интерпретиране на настоящето, дава важни ключове и оттам – съществени насоки в тона на политическия анализ на Джоан Скот.

На фона на плуралистичната етносоциална среда и в самото ускорение на глобализацията на исляма, Джоан Скот връща перспективата дълбоко в анализа на

---

⁷ Скот: 2010. Писането на история като критика. //Социологически проблеми, 2010, № 1-2.

политическата мотивация, довела до закона за забрана на женските забрадки във Франция през 2004 г.

Има един термин, призван от критическото въображение на Джоан Скот, който, макар и включен в по-тесния анализ на феминисткия дискурс, може да послужи да разберем по-ясно идеята, заложена в заглавието на тази книга. Терминът, за който става дума, е отглас, и Скот го употребява, за да обозначи не превода / ехото (с акцент върху променливостта „на думи или понятия... но също движение в пространство и време“), а конкретните следствия (включително техните причини и локации) от многократно повтаряни преводи/ ехо-фантазии⁸. В тази теоретична перспектива, събираща следите на френския расизъм, секуларизъм, индивидуализъм, както и в отгласите на сексуалността, следва да се интерпретира и приетия през 2004 г. във Франция закон, забраняващ носенето на „хвърлящи се в очи знаци“ на религиозна принадлежност в обществените училища.“

Мотивите на този закон, визиращ всички знаци на религиозна принадлежност, но вземащ на прицел единствено мюсюлманските момичета, носещи хиджаб/foulard (постепенно думата бива асимилирана от було (voile), внушавайки по този начин скритостта на цялото тяло), не съответсват на тяхното обяснение. С присъщия си стегнат и същевременно нарастващ коментар, прихващащ движението на различни импулси от мрежата на историческите и социални отношения, Скот доказва, че непосредствената причина за приемането на закона е ирелевантна на засегнатите в него страни – мюсюлманските момичета са просто най-удобното средство и функция на подмолните и скрити за погледа политически цели, с които правителството на Ширак се опитва да противодейства на нарастващото влияние на крайно дясната националистическа партия на Льо Пен, черпеща електорална енергия от ислямophobia, която приравнява всички мюсюлмански имигранти под общ знаменател – черпеща сила от корените на расизма, чийто непосредствен контекст се преформира непрекъснато поне от началото на XIX в. – „от момента на първото завладяване на Алжир през 1830“ (Скот: 2008, 47). Борбата за електорат преминава през усвояването на най-ефективна политическа риторика. Законът за забрана на религиозните знаци е част от компромиса, обозначен от заемането на тази риторика от противниковия лагер на Льо Пен и от асимилацията ѝ от страна на останалите политически сили; но законът е и част от онова, което е възможно да се проследи назад в миналото.

Така по-дълбоките корени, изгубените за погледа взаимовръзки и пресечни точки, започвайки от митологическото наследство на революционния идеал от 1789 г., вграден в основите на френския универсализъм като определяща черта на републиканизма, и преминавайки през идеологическото му преплитане с френската версия на секуларизма (laïcité) и индивидуализма – правят възможно разбирането на противоречието, до което стига Джоан Скот: френският републиканизъм е своеобразна мярка за стандартизация, при която всякакви различия, било то етнокултурни, религиозни или полови, по презумпция биват заличени в името на абстрактното равенство, на единството на абстрактната нация и на неприкосновеността на

---

⁸ Такъв отглас в полето на феминизма са удобните окрупнявания – въображаемите единства и разделения на локалното и глобалното, отменянето на дискурси и заедно с това – на полезна критика в поляризации като тази, която разчленява феминизма по оста Изток-Запад вж. Скот: 2005:117.

абстрактния индивид – в името всъщност на обезпечаването на властта, в логиката на чиито механизми се изковава и законът за забрана на забрадките обществените училища във Франция. В този смисъл булото се превръща в адекватна метафора за непрозрачността на политическите стратегии. Момичетата, носещи забрадки, нямат друго значение, освен онова, което служи за оправдание на тези стратегии.

Всичко казано дотук определя едрите насоки и полетата, в които се открояват приносите на Джоан Скот.

Най-важният от тях е заложен в идеята за преобразяване на историческото съзнание като отбулващо неактивни, потулени значения, а оттам и манипулативни политически практики, „оправдани“ от факта на тяхната дълбока неразпознаваемост – от самата невидимост на залегналите в тях устойчиви и инвариативни рефлексивни модели. Написана почти 7 години след атентатите от 11 септември – време, което изглежда напълно достатъчно, за да се отсее рационалното от наносите на политическата апокалиптика, и също толкова години преди бесовете на идеологическите конфликти да се развихрят отново след публичната екзекуция на карикатуристите от Шарли Ебдо, *Политики на булото* сякаш попада включително и хронологически в епицентъра на една вече всеобхватна проблематика, чиито специфики и отражения подчертават значението на въпроса за преговарянето на различието.

Също така, книгата на Скот говори толкова по-ясно днес, когато, независимо от формите, които приема, съзнанието на запада е все по-често асоциируемо с наследството на една войнстваща религиозност, в която мантрата на Шарл Пеги „Всичко започва като мистика и завършва като политика“ може да се отнесе в същия ред по отношение на маргинализираното днес християнство, и в обратен – когато става дума за отбраната на някои спорни черти на либералната демокрация. За нейните адепти става все по-трудно да осмислят в рационални понятия причините и начините за преодоляване на евентуално нови сътресения. В крайна сметка с изключването на отсрещната страна от този едър конфликт – на ислямския свят, както и с изключването на логоса като антидот на мита, все по-трудно става еманципирането ни от митологемите, в който се завръщаме по силата на най-очевидна безпомощност: демократичните права се свиха до въпроса за физическото оцеляване на индивида, а правото на различие изглежда не – артикулира, – а подкопава същността на демокрацията.

Големият пробив на Джоан Скот е именно по посока не само на удържането на логоса, на рационализма, но и в парадигматийността, в посочването на работещ модел, който призовава включването в теоретичните интерпретации на всички свързани страни без оглед на политическата (не)коректност.

Но приносите на Джоан Скот върху политическия дискурс не могат да се разглеждат отделно от полето на историята на феминизма, в чиято маргинализация – връщам се към това понятие, засегнато в началото на настоящия текст – Скот вижда възможност за прилагане на политическа и социална критика. Макар да признава, че никой анализ, в това число феминисткият, не е невинен, Джоан Скот насочва цялото си съзнание в търсенето и прилагането на един синкретичен и затова по-мощен теоретичен подход, който да съумее да преобрази не просто историята на феминизма, а въз основа на онова, което е изкристализирало като недостатък от опита на

феминистките исторички – да предоговори парадигмите на историческото мислене изобщо.

В най-типичния и вътрешен за феминистката мотивация случай употребата на понятието за маргинализация е просто отчитане на истината, въввлечена в репродуцирането както на самата маргинализация, така и на непресъхващите към случването ѝ съпротиви в името на една винаги убягваща цел; въпрос на отдалечаването и успоредяването на силите, които представляват едновременно неудоволетвореността и стремежа към намирането на адекватен код за мисленето на историята на феминизма и на историята изобщо, доколкото нейното изговаряне е перформативно и доколкото то ще бъде от положително значение за бъдещето, ако самонаблюдението протича в реалистична, тоест контекстуализирана среда.

Това е и най-надеждната заявка за сериозност, която историчките и историците на феминизма си дължат. Без да очаква повече посланията ѝ да провокират незабавен интерес извън този в собственото ѝ поле, историята на жените и половете следва да работи с хладно съзнание за това, че факторите, които я легитимират като наука, са също и онези, които се отнасят до собственото ѝ припознаване като такава. Макар да се опитва да промени в значителна степен основата, която по неизбежност е наследила, тази принципна амбиция на Джоан Скот работи за равносметката, че собствените движения и мотивите, определящи тенденциите в историзирането на половете не само излъчват, но в много случаи насочват критиката срещу себе си, отчитайки почти непрекъснато, че „желязото се кове, докато е горещо“.

Литература:

1. Скот 2005: Джоан Скот. Ехо-фантазия. Историята и конструирането на идентичността. Прев. на бълг. ез. Надежда Александрова, Красимира Даскалова. София, 2005.
2. Скот 2008: Джоан Скот. Политики на булото. Прев. на бълг. ез. Еньо Стоянов. София, 2008.
3. Скот 2010: Джоан Скот. Критическата история и нейното бъдеще. Интервю на Красимира Даскалова с Джоан Скот. В: Социологически проблеми, 2010, № 1-2.
4. Скот 2010: Джоан Скот. Писането на история като критика. Прев. Кр. Даскалова. В: Социологически проблеми, 2010, № 1-2.
5. Спасова 2008: Камелия Спасова. Свалените забрадки. В: Електронно списание LiterNet, 17.10.2008, № 10 (107) http://liternet.bg/publish19/k_spasova/svalenite.htm